گلزار دبستان ترتیب جدید

جسمین حسب تجویز کمیٹی مجوزہ کتب درسیہ مدارس تحصیلی و دیہاتی فارسی کی

پہلی کتاب جو سررشتۂ تعلیم پنجاب مین تالیف ہوئی اور گلزار دبستان

مطبوعۂ سابق دونون شامل کی گئی ہین

حسب الحکم

جناب فیضمآب صاحب ڈائرکٹر آف پبلک انسٹرکشن ممالک

مغربی و شمالی و اودھ

واسطے استعمال مدارس اودھ کے حسب منشاء دفعہ ۱۸ ایکٹ ۲۵ سنہ ۱۸۶۷ء رجسٹری ہوکر

بار یازدہم

مطبع منشی نول کشور مقام لکھنؤ مین چھپی

جنوری سنہ ۱۸۸۷ء

ان فقرون مین اضافت کی ترکیبون کو دیکھو اور خیال کرو

آبِ زر - کفِ دست - دلِ من - سرِ دی - رگِ پا - سُمِ خر - دمِ آب

صفت موصوف کی ترکیبون کو دیکھو اور خیال کرو

شیرِ نر - اسپِ چابک - خطِ خوب - نانِ گرم - آبِ خنک - رنگِ شوخ
رختِ کہنہ - کلاہِ نو -

اور دیکھو یہ صفتین مرکب ہین

گلِ خوشرنگ - آوازِ دلکش - کتابِ خوشخط - پیرِ خم کمر - زنِ خوبرو
طفلِ نوخیز

دیکھو خبری ترکیبین ہین انکے واحد اور جمع پر خیال کرو

احمد ذہین است - ہمہ خوب اند - محمود غبی است - کار و کنندہ است
دلہا خوش اند - چاقو تیز است -

ضمیروں کی ترکیب کی خبری حالت پر اور اُسکے واحد اور جمع پر خیال کرو

او ہست - آنہا ہستند - تو ہستی - شما ہستید - من ہستم - ما ہستیم

ضمیروں کی اضافت کی حالت دیکھو

خرِ او بود - خرِ آنہا بود - کتابِ تو کجاست - خطِ شما خوب ست - خطِ من بد ست - سگِ ما ست -

انکی فاعلی حالت پر غور کرو

او میگوید - آنہا میروند - تو چرا رفتی؟ شما دیدید - من دادم - ما گرفتیم

مفعول کی حالت دیکھو

او را - آنہا را - ترا - شما را - مرا دید - ما را دید -

یہ فعل لازم ہین فاعل اور فعلون کے واحد اور جمع پر خیال کرو

احمد آمد - ہمہ بودند - احمد تو میروی - شما کی میروید - من می آیم - ما نمی آئیم

یہ فعل متعدی ہین فاعل کے ساتھ انکے مفعول پر بھی خیال کرو

احمد خط نوشت - ہمہ سلامش کردند - تو درس گرفتی - شما کتاب ہم دیدید - سگے دیدم - بطے دیدیم -

مختلف فعلون کی گردانین مشق کے لیے - اِنکے زمانون پر خیال کرو

(۱) او مشق میکند
آنہا نو میکنند
تو چہ میکنی؟
(۲) او بخانہ نمیرود
آنہا میروند
آنہا شیر نمیخورند

تو بمدرسہ میروی؟
شما کار میکنید؟
من کار میکنم
ما مشق میکنیم
(۳) او نان نمیخورد!
ما نشستہ بودیم

تو خط نمے نویسی
شما آب نمیخورید
من درس نمیگیرم
ما قلم نمیدہیم
شما بازار نمیروید؟
من بالا نمیروم
ما پائین نمیدویم
(۴) او گفته بود
آنہا گفته بودند
تو دیده بودی
شما خوانده بودید
من نگرفته بودم
ما نشسته بودیم

(۵) او طلبیده است
آنہا چه شنیده اند؟
تو چیزے شنیدی؟
شما چه شنیدید؟
من طلبیدم
ما نه طلبیدیم
(۶) او راه رفتن نمیتواند
آنہا کی رفتن مے توانند
تو حالا نوشتن مے توانی؟
شما خواندن می توانید؟
من هنوز گفتن نمے توانم
ما نشستن نمے توانیم

مشق کے لیے امر کے مختلف جملے

(۱) آب بیار - زود بیار - خم شو - پیش بیا - پس برو - بنشین - کتاب وا کن
ورق بگردان - این بخوان - ابتدا کن - باز بخوان - از سر بخوان - بلند بخوان
[illegible] کن - گوش کن - از یاد [illegible] شروع کن - بس کن -

(۲) قلم بگیر - زود بنویس - زود باش - زود برو - زود تر بیار
بگذار که برود - بگذار که نبرد - دست چپ برگرد - پس پس بیا - پیش پیش برو
دست راست بپیچ - بپیچ و بنویس - پای چپ بردار - آهسته برو -

(۳) پیش بنشین - صبر کن - آرام بگیر - درون بیا - از خانه برآ - قدری آب بگیر

[illegible] ایسے مشق [illegible] زبان اردو میں [illegible] جلدی کر جلدی کر [illegible]

باز گو - ہوشدار - ساعتی پس برو - این را بنویس - درست بنشین - سر مشق[۱] پیش بگذار - زود بنویس -

چھوٹے چھوٹے جملے مشق کے لیے

(۱) اجازت ست؟ بیرون روم؟ آب بخورم؟ میروم و می آیم او سیب میخورد و خط می نویسد - احمد کجا میروی؟ باش باش که من هم ساعتے آرام بگیر - احمد میرود - تو هم برو -

(۲) قلمت چه شد؟ در قلمدان باشد - او خطّا میخواند - تو چه میخوانی - این همان ست - او مال شماست - این مال ست - همه آنجا نشسته شب اینجا بودند - همان وقت رفتند یکی نماند -

(۳) نقلیں نرفته - او کیست؟ چه کاره است؟ همین ست؟ خیر[۲] - دیگری ست - نه این ست نه آن ست - فردا میروم - چه حکم ست؟ این را بگیرم عیب که ندارد؟ بگیر عیبے نیست - همه اش ترست -

(۴) خیلے بلند ست - احمد کجا مانده؟ پس پس مے آید - یکبی حرف میزند - گاه گاه میروم - چنین ست یا چنان؟ بما بدهید - دیگر ندارم - بخدا که ندارم خیر من هم نمیخواهم - بکار ندارم[۳] - اینجا میخوانند؟

(۵) اینجا که می ماند؟ او احمق است عجب احمقے ست! مفت بے عقل ست! عجب بے کمالیست! بالا بود - بزمین افتاد - سرش بشکست خود استخوانش ریزه ریزه شد - این سیاه ست یا کبود؟ این گلنار ست یا نارنجی؟

---

[۱] خوشخط قطعے دیکھ دیکھ کر مشق کریں اور مشق کو ہمیشہ اپنے پاس رکھنا چاہیے۔

[۲] اہل زبان نہیں کے معنوں میں [illegible]

[۳] اہل زبان ایسے موقع پر بولتے ہیں [illegible]

ضمیریں اور انکی مختلف ترکیبیں مشق کے لیے

(۱) پیش او هست[۱]؟ او دارد؟ او سگی دارد۔ پیش شان است۔
آنها دارند۔ آنها گربه دارند۔ پیش تو هست؟ اسپ داری؟ پیش تو اسپ هست
پیش شما هست؟ پیش شما خروسی هست؟ شما سگ دارید؟ پیش من است
کارد پیش من ست۔ بنده کارد دارم[۲]۔ پیش ما هست۔ پیش ما شتر ست۔
ما داریم۔ ما شتر داریم۔
(۲) خروس من پیش تست؟ پیش من نیست۔ پیش بنده نیست۔
یابوی من پیش شماست؟ پیش ما نیست۔ ما نداریم۔ خر من پیش او ست؟
خر من پیش او نیست۔ او ندارد۔ ولی پیش من است۔ پیش او نیست؟
او ندارد۔ کلاه شما پیش آنهاست۔ خیر پیش آنها نیست۔ آنها ندارند۔
(۳)[۳] کلاه است پیش شان ست۔ خیر پیش شان نیست۔ پیش آنها نیست۔
کتاب است پیش ما است۔ خیر پیش شما نباشد۔ پیش آنها باشد۔ قلم با پیش شان است۔
پیش آنها نیست۔ پیش خود تست باشد۔ چاقوی شان پیش تو نیست؟ پیش ما کے دیدید
پنسل آنها پیش ما ست۔ پیش شما کجا باشد۔ پیش شان خود باشد۔
(۴) پیش من بود۔ من داشتم۔ بنده داشتم۔ پیش تو بود۔ تو داشتی
پیش او بود۔ او داشت۔ پیش ما بود۔ ما داشتیم؟ پیش شما بود۔ شما داشتید
پیش شان بود۔ آنها داشتند؟

---

[۱] ایسے مقام پر اہل زبان یہ بھی کہتے ہیں کہ او دارد یعنی اسکے پاس ہے ۱۲
[۲] اہل زبان اپنے محاورہ میں اسی طرح کہتے ہیں یعنی میرے پاس چاقو ہے ۱۲
[۳] نمبر ۳ و ۴ میں جو ایک ایک سطر میں کئی کئی فقرہ بغیر نقطوں ہیں جو فصاحت کے سلسلہ میں جا بجا بولے جاتے ہیں

(۵) من نداشتم - بندہ نداشتم - تو نداشتی - ما نداشتیم - شما نداشتید - آنہا نداشتند - او نداشت -

(۶) پیش من نبود - پیشت نبود - پیشش نبود - پیش ما نبود - پیش شما نبود - پیش شان نبود -

دیکھو ہر قسم کی چیز کے لیے اور آدمی کے لیے اور وقت کے لیے کن کن لفظوں سے پوچھتے ہیں

(۱) این کیست؟ کدام کس ست؟ چہ کارۂ ست؟[1] بہ بغلت چیست؟ این از کیست؟ بدست چہ داری؟ چہ قدر است؟ دوا تم پیش کہ بود؟ این چہ قدر باشد؟ کہ داد دست بشما؟ این چیست -

(۲) کدام کس بشما داد دست؟ سیب از کجا یافتی؟ بہی از کیست؟[2] کتابہم پیش کیست؟ تصویر ہا از کجا بہم رسیدند؟ شما کدا مش میخواہید؟ کدام یکے بہ احمد بدہم؟ احمد چرا اینجا نمے آید؟ -

(۳) اکنون چہ گونہ است؟ کے می آید؟ خانۂ محمود کجاست؟ بکدام محلہ می نشینید؟[3] ساعت چند زدہ؟ چند ساعت روز بر آمدہ؟ شب چہ قدر گذشتہ؟ کتاب بچند گرفتی - بنظر شما مال چند است؟ امروز چندم ماہ است -

متفرق جملے مشق کے لیے

(۱) بیائید بنشینید - سخنے دارم بشما - در قفس چیست؟ عجب مرغ خوش لحانیست پوستینے میخواہم - از کجا بدست آید؟ تلاشش مے کنم - پیدا مے شود - تمام روز گشتم و تا یافتم - لباس شما چرک شدہ - امروز تبدیل میکنم

---

[1] یعنی کون ہو اور کس رنگ ڈھنگ کا آدمی ہو ۱۲

[2] یہ چیز کسکی ہو ۱۲

[3] کون سے محلے میں رہتا ہو ۱۲

پیراہن شما نجس شده - حالا به آب میکشم -

(۲) هر صبح به ارگ طنبور میزنند - گاو را دیدید؟ شاخ ندارد -
این سنگ چه قدر سنگین باشد؟ زنجیر ساعتت به بینم؟ چند حلقه دارد؟
قیمت این فیروزه چه باشد؟ فقیری بر در استاده است -
بگو ما هم مهمان هستیم - خانه خانهٔ ما نیست - بگو بدروازه بنشینند -

(۳) کار خود را بانجام رسانیدی - زود بیارید و بیار - جا بکسے بیا -
اگر دیر میکنی کار از دست میرود - اگر زود تر نمیکنی کار از تو میگیرم
آوازم که شنیدند همه ترسیدند - بایستی سخنم گوش کردند - همشان
با همدگر آزردگی دارند - خدا از دشمن نگهداشت -

(۴) چرا نگرندم؟ پا بکے نیست - من بلند بالا هستم - شما پست قامت
هستید - او میانه قد است - ریشش چه قدر دراز است! عجب ریش درازی
دارد! کفش خود هم گم کردم - تاریخ از کجا آورده اید؟ بما تاریخهای
همین یکدانه است دیگر ندارم - بخدا که ندارم -

(۵) بنده امروز به لشکر رفته بودم - آنرا ملاحظه کردم - بسیار سرگردان شدم
شما بخانه رفته بودید؟ این شهر از علاقهٔ پنجاب است که بزمین افتاده؟
بیچاره حمال است بسیار خسته شده - بارش خیلی گران بود - از پشت
انداخته بسایهٔ درخت آرام میگیرد -

---

۱ یعنی خود را [illegible] کہتے ہین [illegible] ۱۲

۲ همشان کو بے اضافت پڑھنا چاہیئے یعنی وے سب ۱۲

۳ محاورہ ہے یعنی [illegible] چلا گیا ۱۲

۴ اہل زبان ایسی گفتگو میں [illegible] بولتے ہین ۱۲

(۶) احمد روزنامچہ اش[1] آوردہ بود۔ حساب خود فیصل کردم۔ دو روپیہ بذمۂ شما ہم نوشتہ۔ ہنوز بست روپیہ بر دارم۔ بد[2] آدم ست غیر من[3] ہم بیگر بستم۔ صبح[4] زود میروم۔ سراہش میگیرم۔ بندہ باین کارہا غرض ندارم۔

(۷) ملا فرقان[5] خود را خراب کرد۔ بعیش و عشرت افتاد۔ تمام لش بر باد داد۔ اکنون غیر از حسرت چارہ چیست۔ روزے زنجیر خانہ[6] میرود۔ پیش خدمت شما کجاست؟ بازار رفتہ۔ ہمپای آن رفتہ۔ پی کارے رفتہ۔ درون ست۔ خانہ را صفا میدہد۔ مگر این برادری دارد۔

(۸) خود شما چنین کارہا چرا میکنید؟ پیش خدمتہا سلیقہ ندارند۔ برادر شما چہ میکند؟ غذا میخورد۔ می آید۔ چہ میخواہید؟ ہمان کتاب دیروزہ است۔ برادر شما چہ میخواند؟ ہمین سے خواند۔ ہر چہ او میخواند من میخوانم۔ میروید؟ اکنون شما را کی می[7] بینم؟ فردا۔

(۹) شما چرا میروید؟ چہ طور شدہ ام؟ اگر نروم او می آید۔ اگر صورت این ست من ہم بروم۔ اگر این کار کردی گوی از میدان بودی

---

۱ حساب کتاب کے کاغذون کو اہل ایران روزنامچہ کہتے ہین ۱۲

۲ جیسے اردو مین نادہند یا بیلوٹ کہتے ہین ۱۲

۳ بری طرح لینے والا جیسے ہندی مین کھل ادیا کہتے ہین ۱۲

۴ محاورہ ہے جیسے ہندی مین کہتے ہین بہت سویرے ۱۲

۵ ملا فرقان ایک فرضی نام ہے ۱۲

۶ جیلخانہ ۱۲

۷ محاورہ ہے جیسے تمسے کب ملاقات ہوگی ۱۲

ہمہ چراغ او میکنند میکنم۔ آب سے بار دیگر بیائید درون بنشینم پیش بندہ چراغی نشینید
اینجا چرا غمی نشسته‌اید؟ پہلوی ہم بنشینید۔

(۱۰) آقا ہر چہ کردید شما کردید۔ من ہم ہمین فکر ہستم۔ این بسیار خوب است
اگر چنین ست شما بفرمائید۔ خیرست؟ امروز متفکر بنظر سے آئی۔ دلم ہم
غمگین ست۔ فکر چیست؟ بفضل خداست۔ شما ہیچ فکر نکنید۔ خاطر جمع باشید
بآرام بنشینید۔

دیکھو مختلف وقتون کے لیے کیا کیا لفظ ہین اور کیونکر بولے جاتے ہین

(۱) من اول بشما گفته بودم۔ پیش ہم گفته بودم۔ او پیشتر بمن گفته بود
خیر آخر خود می بینید۔ امسال خیلے گرانی ست۔ سال گذشته اینحال نبود
سال آینده ارزانی میشود۔ دیروز اورا دیدم۔ پریروز خودش اینجا بود
پری پریروز خبر ندادم۔ امروز ہلال خواہد برآمد۔

(۲) اکنون شب ماست۔ فردا دعوت شماست۔ فردا که فرصت ندارم
فرصتم نیست پس فردا یا پس پس فردا۔ دی شب نیامدید۔ پری شب ہم غائب بودید
امشب ہمین جا باشید۔ خیر۔ فردا شب مے آیم۔ پاسے از شب گذشته بود۔
پارۂ از شب باقی بود۔ نیم شب بر آسمان روشنی چه بود؟ سب لے
شاید باشد۔

(۳) دو روز تعطیل ست۔ بیائید سیر باغ کنیم۔ اینقدر فرصتم کو؟
صباح نرود برود۔ پایان روز پس بیائید۔ شام خانه میرسم۔ احمد اینجا کی می آید؟

سلہ یعنے پہ سون ۱۲

سلہ یعنے اتر سون ۱۲

سلہ جسے ہم تیسرا پہر کہتے ہین ۱۲

گاه گاه می آید - اینک اینجا بود - ساعتی پیش از شمار فته - صبح و شام مے آید۔
هنوز نیامده - ساعتے پس بیائید -

(۴) اکنون بامیرویم کے رفتن می توانید - حالا کے میگذاریم
بگذارید که بروم باز می آیم - هرگاه شما می آئید من هم می آیم - در زمستان
قریب چاشت مدرسه وا می شود - پایان روز رخصت میشود - وقت رخصت
ساعت چار ست - در تابستان صبح وا می شود که ساعت شش باشد -
نیمروز رخصت میشود که ساعت دوازده ست -

مدرسہ اور مکتب کی گفتگو

(۱) برادر برخیز آفتاب بر آمد - برخیز که آفتاب بلند شد - وقت مکتب
قریب ست - آب گرم موجود ست - آفتابه بگیر دست و روی بشو موہائے
خود را شانه کن - ناشتا هم حاضر ست - ناسپاتی که دادست بشما چرا نخورید
که رطوبت مے آرد - چرا گریه میکنی -

(۲) لباس خود بپوش کاہلی مکن - لباس تو کثیف شده - چرا تبدیل
نمیکنی؟ بردامنت داغ گرد ست - بسر انگشت پاک کن - کتاب تو
کجاست؟ جزدان چه کردی؟ بگیر و بمکتب برو - امروز بمدرسه نمیروی -
بلی روز آزادیست - ساعت ده نزده - هنوز دیر ست - بست لمحه باقی است -

(۳) کتاب خود را خراب مکن - ببین ورقها نمیرود - میان مقوی نگهدار
امروز نسبت بهر روز دیر شده - زود بیائید که دیر می شود - خیر هنوز وقت
نماز نگه بیش روی شماست همین مدرسه است - آغا حسین افغان و شیران
کجا میروی؟ باش باش که من هم میرسم -

(۴) جناب آغا بنده امروز بمکتب آمدم - کدام کتاب بخوانم - بخوانید

پندنامہ میخواندم۔ از قواعد ہنوز چیزی نخواندہ ام۔ الفاظ با ملا نوشتن میتوانی؟ خیر نو آموزم ہنوز یاد نگرفتہ ام۔ از شفقت جناب قریب می آموزم طوریکہ فرمایند بعمل آرم۔ این الفاظ را روان کن۔ ہمین را مشق بنویس کہ املای تو درست شود۔ بچشم[2]۔

(۵) صبح زود بر خیز۔ تا آفتاب بر آید۔ از ضروریات فارغ باشی۔ لباس پاکیزہ بپوش۔ بر وقت خود را بمدرسہ برسان۔ چون بمکتب بیائی آداب جای را نگہدار۔ چون پیش استاد آئی سلام کن۔ جای خود بآرام نشین۔ پیش و پس راست و چپ نظر مکن تا نشستہ باشی مودب بنشین۔

(۶) چون رخصت شوی خانہ برو۔ در راہ بازی مکن۔ خانہ کہ میرسی بزرگان را سلام کن۔ کتاب سرطاقچہ بگذار۔ دست و رو شستہ ہر چہ حاضر باشد قدری بخور۔ ساعتی بیرون تفرج کن۔ با اطفال ہرزہ نگردی پیش از شام خانہ بیا۔ ہر چہ بروز خواندی باز شب بخوان۔ خواندن شب بر دل نقش میشود۔ بحرفہای بد زبان آشنا مکن۔ مکتب جای خواندن است نہ جای بیہودہ گفتن۔

(۷) احمد بیا کتاب خود بیار۔ بشنوم چہ خواندی۔ اگر یاد داری چرا نمیخوانی؟ محمود تو بگو۔ اگر میدانی چرا نمیگوئی؟ درست بخوان۔ غلط مکن آغا۔ در کتاب ہمین نوشتہ۔ خیر کاتب غلط کردہ۔ قلم بگیر و درست کن۔ روی ورق بگردان ہر چہ خوانی فہمیدہ بخوان۔ باہستگی بخوان طوطی وار ازبر کردن فائدہ ندارد۔

---

[1] مین نے ابھی یہ نہین سیکھا ۱۲

[2] یعنے بچشم یا بسر و چشم یعنے آنکھون سے اور یہ محاورہ گویا ہر بات مین اُنکا تکیہ کلام ہے کہ جب کسی کلام کے لیے حکم کرو تو فرمانبرداری ثابت کرنے کی جگہ کہتا ہے بچشم ۱۲

بمطلب نرسیدن و الفاظ از بر کردن حاصل چیست؟ بخوان هنوز روان نشده۔

(۸) چه نام داری آغازاده! نام پدر شما چه باشد؟ چه کار میکنید؟ سوداگری۔ عمر شما چه قدر باشد؟ چارده ساله۔ بگذار ام محلے نشینید؟ کلاه بر سر درست بگذار۔ چرا کج گذاشتی؟ بنشین و درست یاد کن پیش دیم بنشین۔ پشت سرم چرا نشستی؟ بیا بہ پہلوی احمد بنشین۔ باشم با آوازه ده۔ درین ماه دو سه روز غیر حاضر بود۔ آغاحسین هم هفت روز بوده تا توانید شما غیر حاضر نباشید۔

(۹) وقت برخاست قریب است۔ دو ساعت چارده لمحه باقیست۔ اجازت هست؟ میروم آب خورده می آیم۔ بر و مشق خود بیار که ببینم۔ این از کیست؟ این نسبت باو بهتر است۔ این سطر بهتر نوشته۔ کرسی این اندک درست تر نشست۔ این حرف شما بیقاعده است۔ سر مشق را دیده بنویس۔ مرکب خیلے غلیظ است۔

(۱۰) کاغذ آبار ندارد۔ مرکب را میکشد۔ ببینید مرکب باچه قدر روشن است۔ دوات شما آبگی ست۔ همین صفحه را که خوانده نقل بردار۔ این طفل را چرا شلاق میکنند۔ البته خطائی سر زده باشد۔ درس خود را شس روان نکرده باشد۔ از همین ست که زیر چوبش میکشند۔ احمد! کجا؟ بگذار که هنوز فرصت بازی ندارم۔

سلہ یعنے صاحبزادے تمھارا کیا نام ہی ۱۲

سلہ اہل زبان اپنے محاورے مین ہیش اوریس کی جگہ بولتے ہین ۱۲۔

سلہ یعنے یہ کسکی مشق ہی ۱۲

سلہ اہل زبان اپنے محاورے مین سیاہی کو کہتے ہین اور گاڑھی سیاہی کو غلیظ کہتے ہین ۱۲

سلہ جب کاغذ مین سیاہی پھوٹتی ہی تو کہتے ہین کہ کاغذ مرکب را میکشد ۱۲۔

سلہ پھیکی سیاہی یعنے جسمین پانی بست ہو ۱۲۔

احمد ساعتے ہم بخانہ نمی ماند۔ کجا میرود۔ خبر ندارم۔

(۱۱) بخوان اینچہ لفظ است؟ ہجا کردہ بگو۔ این فقرہ چہ معنی دارد؟ بندہ طفل ام چگونہ توانم گفت۔ ہنوز حرف شناس ہستم۔ قدرے خواندہ ام رفیقت نیم صفحہ میخواند۔ مگر شرمی نداری؟ سرِ جناب سلامت باشد۔ یک ماہ پس عرض میکنم۔ احمد! تو میتوانی کہ این را بخوانی؟ بلے چرا نمیتوانم۔ این لفظ ظلم است۔ آفرین آفرین۔ کرسی بگیر و بنشین۔

(۱۲) احمد سعادت مند پسر است۔ سبق ہر روزہ اش یاد میکند۔ اکنون سوادش روشن شدہ خیلے محنت کش است۔ باندک مدت استعداد بہم رسانیدہ۔ بفارسی حرف زدن میتوانی؟ قبلہ خیر۔ چرا بفارسی حرف نمیزنی؟ ربطے بزبان فارسی ندارم۔ زبان فارسی خیلے دشوار است۔ لاکن عجب بان شیرین ست! شرم مکن۔ ہر چہ بتوانی بفارسی حرف بزن۔ ہمین طور مشق مے شود۔ بیا بفارسی حرف زنیم۔ و یکدست ترک ہند ی گوئیم۔

بچون کی فریادین۔ اور شکایتون کی باتین

(۱) جناب آغا کاردم گم شد۔ کجا گذاشتہ بودی۔ در جزدانم بود۔ احمد تو دیدی؟ من چہ خبر دارم؟ دیگر کہ بُردہ باشد؟ آخر نزد کہ می افتد اینجا۔ جناب آغا! ہاشم کتابم گرفتہ نمیدہد۔ پیش من بیار۔ ہاشم چرا با محمود منازعت کردی؟ چرا با مردم جنگ میکنی؟ آخر او چہ گفتہ بود بتو؟ بسیار بیباک شدہ۔ دیگر بار شکایت بگوشم نرسد۔ والا سخت گوشمالی میدہم۔

(۲) احمد! چہ میکنی؟ خاموش نمی مانی۔ مگر نمے ترسی؟ مے بینم یکساعت بہ آرام نمی نشینی۔ دیگر بارہ آنجا نروی۔ چرا خندہ میکنی۔

۵۱ یعنے اے قبلہ مین فارسی مین بات نہین کرسکتا ۱۲

خیلے گستاخ شدہ - بسیار بے ادب ہستی - بیک گوشہ آرام بنشین - بیا کہ ترا پیش آخوندت ببرم - معاف کنید آغا - باز چنین حرکت نخواہم کرد - چہ غوغا ست؟ عجب بے تمیز بچہ ہا ہستند کہ سزا یافت اکنون ہمہ دم بخود نشستند چہ میگوئی؟ سخنت بفہم نمی آید - تلفظ خود درست کن - مرکب بر دامن از کجا ریختی؟ عجب پسرہ کثیف ہستی - ہوشدار باز این حرکت نکنی - بچہ ہا! چرا غوغا میکنید؟ بخدا کہ مغز سرم خوردید - احمد بار بار می پرسی - چرا یاد نمیداری؟ ہرچہ میگویم بخاطر نگہدار -

(۳) بالای درخت چرا رفتی؟ پائین بیا - زودتر فرود آئی - اگر پایت لغزد خطا میکند - استخوانت ریزہ ریزہ می شود - بہاری رخصت می طلبد - پدر و مادرش می روند - او ہم میرود - حالا کجا بماند - اینجا کہ پیش پدر و مادرش بود - آغا زادہ! چند تا برادر داری؟ پنج برادر ہستیم و یک خواہر عمزادۂ شما چند سالہ است؟ برادرت کدخدا شدہ؟ بلی خانۂ پدرزنش می ماند خالم بدہلی دبہی است -

(۴) امروز احمد نیامدہ - گویند دیروز تپ کردہ - گرم ہست یا لرزہ تپ است یا ہر روزہ؟ گاہے عرق ہم میکند؟ میگویند اکنون چیزے بہتر است مگر ہنوز بالکل صحیح و سالم نشدہ - تیمارش کہ میکند؟ پدرش می کند - مگر بسیار تنگ دست ہیچ دوا نفعی نمیکند - علاج ڈاکٹر چرا نمیکند؟ مردم بچہ از ڈاکٹر می ترسند -

---

۱ ہندوستان مین سیاہی - یا روشنائی کہتے ہین ۱۲

۲ پاؤن بہک جائے یا پھسل جائے ۱۲

۳ پدرزن - اسے بے اضافت پڑھنا چاہیے جسے ہندوستانی خسر کہتے ہین اہل ایران اُسے پدرزن کہتے ہین ۱۲

۴ محاورہ مین کہتے ہین کہ اکنون بہتر است - یعنی اچھا ہی یا اُسے آرام ہی ۱۲

آخر چرا؟ فقط بے عقلی نفعے کہ در علاج ڈاکٹر دیدم۔ بہیچ علاج ندیدم دوا اندک و نفع بسیار۔ خیر خدا لش شفا دہد۔

(۵) احمد ہر دست و پایت چند تا انگشت ست؟ میتوانی بشماری؟ بلے میتوانم۔ تا بست بشمار۔ چشم شصت و قیقہ یک ساعت ست بست و چہار ساعت یک شبانہ روز۔ یک ہفتہ ہفت روز۔ چہار ہفتہ یک ماہ۔ دوازدہ ماہ شما یک سال۔

دوست کی ملاقات

السلام علیک۔ وعلیکم السلام۔ مزاج عالی؟ الحمد للہ دعا ہی جان شما۔ خوش آمدید[1] مردم بخیر اند؟ کوچک و بزرگ بسلامت۔ بلے ہمہ دعا میکنند۔ بعد مدت تشریف آوردید؟ اینقدر بے التفاتی؟ معاف دارید۔ چکنم؟ کارہاے دنیا نمیگزارند۔ ہم دولت خانہ را بلد نبودم[2]۔ مزاج چطورست؟ امروز درد سر دارم آغا۔ کرم درد میکند۔ نصیب اعداء انکے؟ صبح کہ از رخت خواب برخاستم دیدم۔ سرم درد میکند۔ از دکان است ساختے خواب کنید۔ رفع میشود۔ امروز آغا احمد آمد۔ حیف کہ خانہ نبودم کدام خبرے تازہ دارید؟ میگویند امروز دو تا کشتی غرق شد۔ کجا شنیدید؟ از بازار فہمیدم[3]۔ وای برحال صاحب مال۔ بیچارہ چہ قدر نقصان برداشتہ باشد؟ البتہ دہ دوازدہ ہزار روپیہ باشد۔ اجازت ہست؟ حالا رخصت میشوم۔ چرا چرا این قدر زود ہی۔

---

[1] جب کوئی شخص گھر مین آتا ہی تو صاحب خانہ پہلے ہی اُسے کہتا ہی کہ خوش آمدید وصفا آوردید۔ وہ جواب مین کہتا ہی خوش یافتم ۱۲

[2] اہل زبان کا محاورہ ہی یعنے مین تمھارا گھر نجانتا تھا ۱۲

[3] اہل زبان کے محاورہ مین ایسے موقع پر فہمیدن بمعنی شنیدن آتا ہی ۱۲

بنشینید ساعتے حرف بزنیم و بے خوش کنیم خدمت شما کاری ہم داریم
امروز صلاح طلب است چیز حالا کہ وقت مدرسہ قریب ست - باز کے
تشریف مے آرید؟ انشاء اللہ فردا روز سیوم -

ناواقف مسافر سے ملاقات

خوش آمدید صفا آوردید - بنشینید - مزاج مقدس؟ دعا - مزاج جناب؟
از کجا میرسید؟ از شیراز چند روز ست از شیراز برآمدید؟ سہ ماہ -
بکدام راہ؟ راہ کابل - چرا براہ دریا نہ آمدید؟ راہ دریا خطر دارد - بجہاز
دود ہی دست نداشتم - آغا بکابک شما از خشکی از دریا خطرناک تر ست -
کسانیکہ بیرون بدر یکطرف میروند - کابل از اینجا یک ماہ راہ باشد؟ خیر کمتر ست
از پشاور تا لاہور دہ روزہ راہ ست اگر منزل بمنزل گیرید - و اگر سرڈاک
روید فقط سہ روز - باز از پشاور تا کابل دوازدہ روز - اینجا کجا منزل گرفتید
نزدیک لبسرا مکانی گرفتہ ام - تنہا ہستید؟ عیال ہمراہ دارید؟ چرا
بغریب خانہ تشریف نیاوردید - این کیست کہ ہمراہ شما ست؟ رفیق راہ ست
حلوائی ست؟ صدقا بنیست قناد ہی میکند - بلے از نشست برخاستش دریافتہ
بودم کہ اصلش از خاک صفاہان ست - ہندوستان عجب خاک دامنگیری دارد
جائیکہ آدم بنشیند دگر دل برنخیزد - سبحان اللہ ہندوستان جنت نشان
اگرچہ تابستانش جہنم ست - مگر زمستانش بجگر کشمیر داغ می نہد - اسنے
کہ در ینجاست ہفت کشور ندیدم -

نوکرون سے ضروری باتیں

خانۂ آغا جعفر میدانی؟ این رقعہ بدہ و صبر کن تا جواب بدہند -

سلہ حلوائی کو کہتے ہین جو مٹھائیان بناتا ہے -

اگر در خانه نباشند پیش خدمت را بده و دو ترپس بیار - روپیه بگیر و پیسه بیار -
هنوز صراف دوکان نکشاده - چند تا پیسه آوردی؟ روپیه قلب است -
صراف نمیگیرد - خیر دیگر بیر - کتاب روزنامچه و قلمدان زیر کرسی بگذار - پیش
خدمت شما چه مواجب میگیرد - نان و شش ماهر رفت - این را پنج روپیه
شهریه میدهم - کفش مرا پاک کن - امروز صحن خانه اکس جاروب نکرده -
بیائید فرش را بتکانید - بروسقه را همراه خود بیار - بگو آب تنک پاشد
که زمین بغل نه شود - دو پیسه به حجام بده - پیسه ندارم - سائیس را بگو که اسپ
عربی را زین کند - بگی تیار د - امروز بر اسپ سوار میشوم - بگو ساز انگریزی
به بندد - اسپهای هندی بسیار سرکش میباشند - برین اسپ سمند روزے
سوار شدم ابتدا شوخی کرد که از جان بتنگ آمدم - زین را درست کن -
به بین قاش زین کج بنظر می آید - اسپ کمیت را چه کردید - فروختم چالاک نبود -
این سبزه خیلے خوب است - بسیار تیز است - همیشه راهم اسپ نمی آرد تا به بیچی
چه رسد - چه سبب است فربه نمی شود؟ آب و دانه هند به اسپهای ولایت موافق
نمی آید - اسپ چالاک گاهی فربه نمی شود -

لباس اور کپڑون کی باتین

لطیم بیار که امروز تبدیل لباس میکنم - کلاه کجاست - قبای قلمکار هم بکش
خفتان و پاتابه بیار - پیراهن را بین تکمه ندارد - گریبانش تنگ است -

سلہ اہل زبان ماہواری تنخواہ کو شہریہ کہتے ہین مگر اس ملک مین اکثر ہندوستان کی طرح تنخواہ کی رسم نہین
جو بہت دولتمند ہوتے ہین انکے غلام بھی ہوتے ہین اور باقی روٹی کپڑے پر خدمتگار رکھتے ہین ۱۲

سلہ قلمکار یعنے چھینٹ کی قبا ۱۲ -

سلہ خفتان ایک قسم کا لباس ہو کہ انگریزی کوٹ کی وضع کا ہوتا ہے اکثر قبا کے اوپر پہنتے ہین ۱۲

بند در زیر جامه[۵۱] بکش - آستین این پاره شده - خیاط را بده که رفو کند -
بندهای قبا شکسته اند - در خانه بده که درست کنند - لباس دیگر بیار بده که وقت
تنگ شده - آئینه پیش بگزار - که عمامه بر سر بپیچم - بر خفتان خیلی گرد نشسته
می تکانم - حالا پاک میشود - این تکاندن پاک نمی شود - برش بگیر - دستمال[۵۲]
کرپاسی بده - ابریشمی را نگهدار -

کھانے پینے کی باتین

بسم اللہ - جناب آغا اچه بر وقت رسید - چاشت[۵۳] حاضر است - بیائید
نوش جان فرمائید - بنده طعام خورده آمده ام - اشتها ندارم - خیر چیزی
اینجا هم نوش جان فرمائید - آخر نان اینجا بنان آنجا جنگ نمیکند - بسر شما
قسم است که سیر هستم - شام[۵۴] دیر تر خورده بودم - میل ندارم - خیر قدری بخورید
یک دو لقمه بیش نخورید - بیائید بیائید نان خشک میشود - صبح هر دو الست
از غذا انکار خوب نیست - نان گرم و آب خنک نعمت الهی است - نظر قلی برو یک
پیسه را ماست بستان - قیماق[۵۵] هم برای چای بگیر - آب خوردن بده - هشدار
که نریزد - گرم است برو آب تازه از چاه بیار - تابستان هند همین یک قباحت دارد
رکابی پلاو را پیشتر بگزار - نگاه کن کاسه شوربا کج نشود - روغن بسته[۵۶] شده -

---

۵۱ زیر جامه اہل زبان پائجامہ کو کہتے ہین اور یہ لفظ بے اضافت بولنا چاہیے اس فقرے کے معنی یہ ہین کہ پائجامہ مین ازار بند ڈال ۱۲

۵۲ جسے رومال کہتے ہین اہل فارس اُسے دستمال کہتے ہین ۱۲

۵۳ ۹ - یا ۱۰ - بجے کے وقت کو چاشت کہتے ہین اور اہل زبان اپنے محاورہ مین طعام چاشت کو کہتے ہین ۱۲

۵۴ طعام شام کو فقط شام کہتے ہین ۱۲

۵۵ قیماق ترکی مین ملائی کو کہتے ہین ۱۲

۵۶ یعنے سردی سے جم گیا ہے ۱۲

بلی برکت زمستان ہست — دیگدان گرم ہست — زغال روشن کن — منقل[51]
گذاشتہ بیار — آتش گیر[52] بمن بدہ — بگو قدرے چائے دم[53] کنند — چائے حاضر است —
معاف دارید آغا — نمیخورم — کم تشنگی می آرد — خیر از یک فنجان[54] چہ میشود — قدرے
شیرینی اندازید کہ تلخیش را می برد — نباتش شیرین شدہ — چیزے بدہ کہ دہنم
بسیار گرم ہست — چلیم پر کن — میل[55] بفرمائید — الطاف شما[56] کم نشود — قلیان پیش
جناب آغا بگزارد — دودی کردہ بدہ —

خرید و فروخت کی باتین

میوہ فروش حاضر است — بیارید کجا است؟ انار یک سیر چند میدہی؟
سیرے دہ آنہ — سیب روپیہ چند؟ بیست و پنج[58] — خدا را ببین بابا راست بگو
آغا ہنوز دست[57] ہم نکردہ ام — از شما زیادہ نمیخواہم — انار سیرے ہشت آنہ
وسیب روپیہ سی دانہ میدہم — سیب خام است — خیر پختہ است آغا — رنگش
ببینید — بویش کنید — ازین بہتر دگر چہ خواہد بود؟ ہر چہ خام باشد — مال من
نیست — مال ہندست بابا — ہر چہ خواہی بگیر — تا قابل بود — ببین کہ ہیچ سیب ہا را
آفتاب زدہ و گوسفند ہم نخورند — انارت شیرین است — یا ترش؟ درقتی[59] چیست؟

[51] انگیٹھی ۱۲
[52] اہل زبان آتشگیر اسے کہتے ہین جسے یہان عام لوگ دست پناہ کہتے ہین ۱۲
[53] محاورہ ہے یعنی چائے پکاؤ ۱۲
[54] ہندی مین پیالہ کو کہتے ہین ۱۲
[55] اہل زبان اپنے محاورے مین کسی کو کھانے پینے کی تواضع کرتے ہین تو کہتے ہین کہ میل بفرمائید یعنی چیز نوش کیجیے ۱۲
[56] شکریہ کے مقام پر یہ فقرہ کہتے ہین ۱۲
[57] محاورہ ہے یعنی بوہنی کردہ ۱۲
[58] بیست کو کہتے ہین — یعنی دست لاف فارسی کتابی ہے ۱۲
[59] قتی ترکی مین صندوقچہ یا ڈبیا کو کہتے ہین ۱۲

زعفران ست - یک تولہ بچند آنہ میدہی؟ ہشت آنہ - بسیار گران! خیر -
یک سخن دارم آغا - از پنج آنہ کمتر نمیدہم - این قدر گران جانی مکن بابا -
کہ میگیری؟ خیر - مردم بازار و میبرند - کہنہ شدہ - حرف مرا گوش کن
در گران فروشی نفع نیست - اگر ارزان می فروشی و بسیار میفروشی بسیار نفع میبری
خیر - گفتہ شما بجان منظور ست - بگیرید - پنج تولہ میخواہم - وزن کن - ترازوی[1]
مثقالی ندارم - این نافہ است؟ یک نافہ بچہ قیمت میدہی؟ ہفت روپیہ -
پناہ بخدا - یک حرف دارم آغا - از پنج روپیہ کم نیست - اکنون من ہم بگویم
بفرمائید - اگر چار روپیہ میگیری بگیر - ورنہ اختیار داری - با مان خدا[2] - خیر بگیرید
ہر چہ پسند شما باشد بردارید - خود دو دانہ چیدہ بدہ - ہمہ اش یکسان ہست ہیچ
فرق نیست - فیروزہ ہا داری؟ بلے حالا از نیشاپور رسیدہ - انگشترش
از نقرہ ہست یا سرب؟ -

رات کا وقت

آفتاب بمغرب رفت - اکنون شام شد - شفق ہم برطرف شد - چراغ روشن کن
شمع روشن کن - چراغ روشنی کمتر دارد - روغن در چراغ بریز کہ خاموش نشود
گل بگیر - سر فتیلہ[3] را پیش کن - ببین ستارہ ہا چہ طور گرد ماہ صف زدہ اند - ماہ ہالہ
برآوردہ ہست - البتہ دلیل باران ست - اکنون شب ماہ ہست - مہتاب
عجب لطفی دارد - اماہ چہار دہم بدر ست - خیر - پنج روز در روشنی ست
باز ہمان شب تار و جہان تاریک - اجازت ست؟ حالا رخصت می شوم

---

[1] چھوٹی ترازو یعنی کانٹا ۱۲

[2] یہ فقرہ رخصت کے وقت کہا کرتے ہین اور ایسے موقع پر اس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ جاؤ خدا حافظ ۱۲

[3] یعنی بتی اکسا دو ۱۲

کجا میروید؟ وقت رفتن نیست - همین جا خواب کنید - شب بسیار
گذشته - بهای جناب آغا فرش خواب بینداز[1] - توشک[2] را بتکان - لحاف را
پائین[3] بگذار - شما کجا خواب میکنید؟ همین جا - از شب چه خبر است؟ البته
پاسے از شب گذشته - یک نیم پاس باشد - امروز مرا زود تر خواب گرفت
چراغ را کناره بگذار - شمعدان سر طاقچه - کلید زیر بالینم بمان - در[4] دروازه را
پیش کن - چون پارهٔ از شب گذرد مرا بیدار کن که چیزے نوشتن دارم - چشم
گربه را دیدید؟ ما این را پشک میگوئیم - از قسم براق[5] است - دو تا بچه هم دارد
تماشا کنید[6] چه بازیها میکنند - دست بر پشتش کشید - خوش می شود - خرخر میکند
همین نشان خوشیش است - بگذار که برود - به دهن چه دارد - موشکی باشد
بگذار که سیر شود بیاید - فرش خواب نشود - بیرونش کن - گربه مسکین جانور است
بلے پیش شما مسکین است از موش و گنجشک بپرسید
بچه را دیدم گربه را آزار داد - دمش محکم گرفت گربه پنجه زد که خون از دیده
طفل بچکید - ناخن گربه قهر خداست - کم از خنجر خونریز نیست - کارے
کز انگربه می آید از شیر نمی آید
سگ را نگاه کنید چه محبت میکند! ببینید چطور دمش مے جنباند -

---

[1] یعنی بچھونا بچھاؤ ۱۲

[2] توشک جھاڑو ۱۲

[3] پائینتی رکھو ۱۲

[4] اہل زبان کا محاورہ ہے یعنی دروازہ بھیڑ دے ۱۲

[5] اس قسم کی بلی کو کہتے ہیں جسکی پشم بڑی بڑی ہوتی ہے ۱۲

[6] اہل زبان کا محاورہ ہے یعنی دیکھو ۱۲

نشان تحقیقش همین است۔ خویش و بیگانه را خوب می شناسد۔ دوست
و دشمن خوب می داند۔ یک وصفش قناعت ست که برابر صد وصف ست۔
یک استخوانش بس است۔ صدایش میکنم و دویده می آید۔ با شما آشنا شده دوست
بهمش مکنید که میگزد۔ دمش مگیرید خوشش نمی آید۔ بگذار که درون بیاید۔ روزی
بچه ای بردم و سرگرمش سر دادم[۵۱] چه گویم؟ همان نقل گربه و موش بود۔
شادی را دیدی؟ بوزنه فارسی کتابیست۔ ببین سر دیوار نشسته
دست پیشش مکن که میگزد۔ بد جانور است۔ مرا حرکاتش خیلی خوش می آید۔
چه قدر با آدم میماند! چه صورتها می سازد که خنده می آید۔
ابر سیاهی از جانب شمال برخاست۔ البته خواهد بارید۔ برق هم میتابد۔
دویده بیائید۔ قدم بردارید۔ پیش از باریدن بخانه برسیم۔ اینک رسید۔
حالا زور آورد۔ بیائید بدکانی پناه گیریم تا تر نشویم۔ آب زور مے بارد۔
اکنون استاد۔ حالا کم شد۔ هنوز ناوه[۵۲] ها جاری هستند۔ زمین همه گل شد۔ سوی
مشرق نگاه کنید۔ قوس قزح بر آمده۔ چه چه[۵۳]۔ خوش رنگها دارد۔ این روشنی
و صدای مهیب چه بود؟ این برق ست و رعد۔ صاعقه است که بر مردم می افتد
و هلاک میکند۔ پناه بخدا! الهی از آسیبش نگهدار۔ باران رحمت الهی ست۔
اکنون گیاه میروید۔ روی زمین همه سبز میشود۔ گلبن گل میکند۔
درخت ثمر میبندد و غله پیدا میشود۔

[۵۱] اہل زبان کا محاورہ ہے یعنی تجھ سے ہل گیا ہے ۱۲

[۵۲] یعنی پرنالے ۱۲

[۵۳] محاورہ اہل زبان میں اسی طرح ہے جیسے ہم کہتے ہیں کہ واہ واہ اور جس سے
تعریف اور تحسین متعجبانہ پائی جاتی ہے ۱۲

روزے پادشاہے مع شاہزادہ بشکار رفت چون ہوا گرم شد پادشاہ
و شاہزادہ لبادۂ خود را بر دوش مسخرہ نہادند پادشاہ تبسم کرد و گفت
اے مسخرہ بر تو باریک خر ست گفت بلکہ بار دو خر

حکایت دوم

شیرے و مردے در یک خانہ تصویر خود را دیدند مرد شیر را گفت مے بینی
شجاعت انسان کہ شیر را تابع کردہ است شیر گفت مصور این انسان ست
اگر شیر مصور بودی این چنین نبودی

حکایت سوم

شخصے مرتبۂ بزرگ یافت دوستی برائے تہنیت نزد او رفت آن شخص
پرسید کیستی و چرا آمدہ دوست او شرمندہ گردید و گفت مرا
نمے شناسی دوست قدیم توام برائے تعزیت نزد تو آمدہ ام
شنیدہ ام کہ کور شدہ

حکایت چہارم

طبیبے ہر گاہ بگورستان رفتے چادر بر سر روی خود کشیدے مردمان پرسیدند کہ سبب این چیست گفت از مردگان این گورستان شرم میکنم زیرا کہ از دوای من مردہ اند

حکایت پنجم

درویشے نزد بخیلے رفت و چیزے سوال کرد بخیل گفت اگر یک سخن من قبول کنی ہر چہ بگوئی خواہم کرد درویش پرسید آن سخن چیست گفت کاہے چیزی از من مخواہ دیگر ہر چہ بگوئی بکنم

حکایت ششم

شخصے از افلاطون پرسید کہ سالہاے بسیار در جہاز بودی و سفر دریا کردی در دریا چہ عجائب دیدی گفت عجب ہمین بود کہ از دریا بکنارہ سلامت رسیدم

حکایت ہفتم

شاعرے توانگرے را مدح کرد ہیچ نیافت پس ہجو کرد توانگر او را ہیچ نگفت روز دیگر شاعر بر در وازۂ او رفت و نشست توانگر گفت ای شاعر مدح کردی ہیچ ترا ندادم مذمت کردی ہیچ نگفتم حالا چرا اینجا نشستہ گفت حالا میخواہم کہ اگر بمیری مرثیۂ تو ہم بگویم

حکایت ہشتم

شخصے دستار درویشے گرفت و گریخت درویش بگورستان رفتہ و نشست مردمان او را گفتند کہ آن شخص دستار ترا بطرف باغے بردہ برو در گورستان چرا نشستہ و چہ میکنی گفت او نیز آخر اینجا خواہد آمد ازین سبب اینجا نشستہ ام

حکایت نهم

شخصی در خواب با شیطان ملاقات کرد یک سیلی بر روی او زد و ریش او را گرفت و گفت ای ملعون دشمن ما هستی و برای فریب دادن ما مردمان ریشها از میداری چون سیلی دیگر بر روی او زد بیدار شد و ریش خود را در دست خود دید و شرمنده گردید و بر خود خندید

حکایت دهم

شخصی با بخیلی دوستی داشت روزی بخیل را گفت که حالا بسفر میروم انگشتری خود مارا بده آنرا نزد خود خواهم داشت هرگاه او را خواهم دید ترا یاد خواهم کرد جواب داد که اگر مرا یاد داشتن میخواهی هرگاه انگشت خود خالی بینی مرا یاد کن که انگشتری از فلان خواسته بودم نداد

حکایت یازدهم

روزی شاعری تقصیری کرد بادشاه جلاد را فرمود که روبروی من او را بکش لرزه براندام شاعر افتاد ندیمی او را گفت اینچه نامردی و بیجگریست مردان گاهی این چنین نمی ترسند شاعر گفت ای ندیم اگر مردی بیا بجای من بنشین تا من برخیزم بادشاه این لطیفه پسندید و خندید و تقصیر او معاف فرمود

حکایت دوازدهم

بادشاهی در خواب دید که تمام دندانهای او افتاده اند از منجمی تعبیر آن پرسید گفت که همه اولاد و اقارب بادشاه روبروی بادشاه خواهند مرد بادشاه در خشم شد و منجم را قید کرد و منجم دیگری را طلبید و تعبیر آن خواب پرسید عرض کرد که از همه اولاد و اقارب بادشاه زیاده تر خواهد زیست بادشاه این لطیفه پسندید و انعام داد

حکایت سیزدهم

شخصے پیش یکے نویسنده رفت و گفت خطی بنویس گفت پای من درد میکند آن شخص گفت ترا جائی فرستادن نمیخواهم که چنین عذر میکنی جواب داد که این سخن تو راست ست لیکن هرگاه که برای کسے خطی می نویسم طلب کرده میشوم برای خواندن آن زیرا که دیگر شخص خط من خواندن نمیتواند

حکایت چهاردهم

درویشے تقصیر بزرگ کرد پیش حبشی کوتوال بردند کوتوال حکم کرد که تمام روے درویش سیاه کنید و در تمام شهر بگردانید درویش گفت ای کوتوال نصف روے من سیاه کن ورنه همه مردمان شهر خواهند دانست که حبشی کوتوال هم کوتوال ازین سخن خندید و تقصیر درویش معاف کرد

حکایت پانزدهم

شاعرے مسکین پیش توانگرے رفت و چنان نزدیک او نشست که میان شاعر و توانگر از یک وجب زیاده تفاوت نبود و توانگر ازین سبب برهم شد و روی ترش کرد و پرسید که در میان تو و خر چه تفاوت ست گفت بقدر یک وجب توانگر ازین جواب بسیار خجل شد و عذر نمود

حکایت شانزدهم

آورده اند که حضرت آدم علیه السلام چون در بهشت گندم تناول نمود و لباسے که پوشیده بود از تن او فرو ریخت و چپ و راست میگریخت و در پس هر درخت پنهان میشد خطاب رسید که ای آدم از ما میگریزی گفت خداوندا از تو چگونه گریزم و کجا توان گریخت اما از خطای خود شرم میدارم

حکایت هفتدهم

اعرابی شتری گم کرده بود سوگند خورد که چون بیابم بیک درم بفروشم چون شتر یافت از سوگند خود پشیمان شد گربه در گردن شتر آویخت و بانگ زد که شتر را بیک درم میفروشم و گربه را بصد درم اما از یکدیگر جدا نمی فروشم شخصی در آنجا وارد شد و گفت چه ارزان بودی اگر این شتر را این قلاده در گردن نبودی

حکایت هیزدهم

نابینائی در شب تار چراغ در دست و سبوئی بر دوش گرفته در بازار میرفت شخصی از وی پرسید که ای احمق روز و شب در چشم تو یکسان ست از چراغ ترا فائده چیست نابینا خندید و گفت این چراغ برای من نیست بلکه برای تست تا در شب تار سبوی مرا نشکنی

حکایت نوزدهم

پادشاهی از منجمی پرسید که چند سال از عمر من باقیست گفت ده سال پادشاه بسیار متفکر گردید و همچو بیمار بر بستر افتاد وزیر عاقل بود منجم را در برو پادشاه طلبید و پرسید که چند سال از عمر تو باقیست گفت بست سال وزیر همان وقت از شمشیر منجم را در بروی پادشاه بقتل رسانید پادشاه خوشنود گردید و حکمت وزیر را پسندید و بانهیچ سخن منجم نشنید

حکایت بستم

نقاشی در شهری رفت در انجا پیشهٔ طبابت آغاز کرد بعد چند روز شخصی از وطن او دران شهر رسید و او را دید و پرسید که حالا چه پیشه میکنی گفت طبابت پرسید چرا گفت از برای آنکه اگر درین پیشه تقصیری میکنم خاک آن را می پوشد

حکایت بیست و یکم

روزی شخصی با خود میگفت که هر چه در زمین و آسمان است همه برای من است خدا را بسیار بزرگ آفرید در آن اثنا پشه بر بینی او نشست و گفت ترا چنین غرور نشاید زیرا که هر چه در زمین و آسمان است خدا برای تو آفرید اما ترا برای من نداني که من از تو بزرگترم

حکایت بیست و دوم

پادشاهی دانشمندی را طلبید و گفت میخواهم که ترا قاضی این شهر کنم دانشمند گفت لایق این کار نیستم پادشاه پرسید چرا جواب داد که آنچه گفتم اگر راست گفتم مرا معذور دارید و اگر دروغ گفتم پس دروغگو را قاضی کردن مصلحت نیست پادشاه دانشمند را پسندید و او را معذور داشت

حکایت بیست و سوم

کوری به گوژپشتی گفت میخواهی که پشت تو راست شود یا پشت دیگر مردمان همچو پشت تو گوژ گردد گفت میخواهم که پشت دیگر مردمان گوژ گردد تا از آن چشم که دیگران مرا می بینند من آنها را هم ببینم

حکایت بیست و چهارم

دانشمندی مصاحب پادشاه بود و موی ریش خود می کند روزی پادشاه او را گفت که اگر بار دیگر موی ریش خواهی بر کند ترا سیاست خواهم نمود بعد چندی روزی دانشمند کاری کرد که پادشاه بسیار مهربان گردید و او را گفت هر چه بخواهی ترا بخشم دانشمند گفت ریش من مرا ببخش دیگر هیچ نخواهم پادشاه تبسم کرد و گفت اگر خوشی تو در همین است بخشیدم

حکایت بست و پنجم

وزدے در مقام شخصے برائے وزدیدن اسپ رفت اتفاقاً گرفتار شد صاحب اسپ وزد را گفت اگر حکمت وزدی اسپ ہا بنمائی ترا آزاد بکنم وزد قبول کرد و نزد اسپ رفت و رسن پائے او کشاد و بعد ازان لگام داد پس بر اسپ سوار شد و تیز راند و گفت ببین این طور وزدی میکنند مردمان ہر چند تعاقب کردند نیافتند

حکایت بست و ششم

شخصے بسیار مفلس بود اسپے داشت آنرا در اصطبل بست لیکن طرفی که سر اسپان میشود دم او کرده بند او داد که ای مردمان تماشائے عجیب به بینید که سر اسپ بجائے دم است ہمہ مردمان شوقین شدند ہر شخصے که درون اصطبل برائے تماشا رفتن میخواستند اندک نقد میگرفت و او را راه میداد ہر که دران اصطبل میرفت شرمنده از انجا باز می آمد و ہیچ نمیگفت

حکایت بست و ہفتم

امیر تیمور لنگ چون ہندوستان رسید مطربان طلبید و گفت از بزرگان شنیده ام که درین شہر مطربان کامل اند مطربی نابینا پیش بادشاه حاضر شد و سرودے آغاز کرد بادشاه بسیار خوش گردید نام او پرسید گفت نام من دولت است گفت دولت ہم کور میشود جواب داد که اگر دولت کور نبودی بخانۂ لنگ نیامدی بادشاه این جواب پسندید و انعام بسیار داد

حکایت بست و ہشتم

شخصے نزد طبیب رفت گفت شکم من درد میکند دوا کن طبیب پرسید امروز چه خوردہ گفت نان سوخته طبیب دوائے چشم او کردن خواست آن شخص گفت ای طبیب درد شکم را با چشم چه نسبت حکیم گفت اول ترا دوائے چشم میباید کرد زیرا که اگر چشمت درست بودی نان سوخته نخوردی

حکایت بست ونهم

شخصے را یک کیسهٔ دینار در خانه گم شد او بقاضی خبر کرد قاضی همه مردمان خانه را طلبید و بهر کس یک یک چوب داد که همه آن در طول برابر بود و گفت هر که دزد است چوب او بقدر یک انگشت دراز خواهد شد چون همه را رخصت کرد شخصے که دزدیده بود بترسید و چوب را بقدر یک انگشت تراشیده و بگذشت چون قاضی همه را طلبید و چوبها دید معلوم کرد که دزد اینست کیسهٔ دینار از و گرفته وسیاست نمود

حکایت سی ام

شخصے با شخصے شرط کرد که اگر بازی خیام یک آثار گوشت از اندام من بتراش چون بازی خیافت مدعی ایفای شرط خواست او قبول نکرد هر دو پیش قاضی رفتند قاضی مدعی را گفت معاف کن قبول نکرد قاضی برهم شد و فرمود که بتراش لیکن اگر اندک زیاده از آثار خواهی تراشید ترا سیاست خواهم نمود مدعی نتوانست ناچار شده معاف کرد

حکایت سی ویکم

شخصے یک طوطی پرورد و او را زبان فارسی آموخت طوطی در جواب هر سخن میگفت درین چه شک روزے آن شخص طوطی را در بازار برائے فروختن برد و صد روپیه قیمت آن ظاهر کرد مغلے از طوطی پرسید که لائق صد روپیه هستی گفت درین چه شک مغل خوشنود شد و طوطی را خرید و بخانهٔ خود برد هر سخن که با طوطی میگفت جواب آن درین چه شک میافت در دل خود شرمنده و پشیمان گردید و گفت حماقت کردم که چنین طوطی خریدم گفت درین چه شک مغل را تبسم آمد و طوطی را آزاد کرد

حکایت سی و دوم

دانشمندی در مسجدی نشست و با مردمان وعظ میگفت شخصی در آن مجلس میگریست
روزی دانشمند گفت سخن من در دل این شخص بسیار اثر میکند از این سبب
میگرید دیگران آن شخص را گفتند که در دل ما سخن دانشمند هیچ اثر نمیکند چگونه
دل داری که میگریی گفت بسخن دانشمند نمیگریم بلکه یک خصی پرورده بودم
و او را بسیار دوست میداشتم چون خصی پیر شد مرد هرگاه دانشمند سخن میگوید
و ریش او میجنبد خصی مرا یاد می آید چراکه او هم این چنین ریش را میداشت

حکایت سی و سوم

روزی سکندر با حاضرین مجلس گفت که گناهی که مرا اکثر و هم نگردد هر کس
هر چه از من خواست بخشیدم شخصی آنوقت عرض کرد که خداوندا مرا یک درم
در کار است بخشش سکندر فرمود که از پادشاهان چنین چیزی محقر خواستن لایق نیست
آن شخص گفت که اگر پادشاه را از یک درم دادن شرم می آید پس ملکی را بخشد
سکندر گفت اول سوال کردی کم از مرتبهٔ من و دیگر سوال کردی زیاده از
مرتبهٔ خود هر دو سوال بیجا کردی آن شخص لاجواب و شرمنده گردید۔

حکایت سی و چهارم

شخصی نوکر خود را گفت که علی الصباح اگر دو زاغ در یکجا نشسته بینی مرا خبر کن
که آنها را خواهم دید شگون نیک خواهم یافت تمام روز بخوشی خواهد گذشت
القصه نوکر او دو زاغ را یکجا دید صاحب خود را خبر کرد صاحب چون بیرون آمد
یک زاغ را دید و زاغ دیگر پریده بود بسیار بر نوکر خشم شد و تازیانه زدن گرفت
همان وقت دوستی برای او طعام فرستاد نوکر عرض کرد که ای خداوند
یک زاغ را دیدی طعام یافتی اگر دو زاغ را میدیدی میافتی آنچه من یافتم

حکایت سی و پنجم

شاعری پیش توانگری رفت و بسیار او را ستود توانگر خوشنود شد و گفت نزد من نقد نیست لیکن غله بسیارست اگر فردا بیائی بدهم شاعر بخانهٔ خود رفت و وقت فجر نزد توانگر باز آمد توانگر پرسید چرا آمدی گفت دیروز وعدهٔ دادن غله کردید ازین سبب باز آمده ام توانگر گفت عجب احمق هستی تو از سخن مرا خوش کردی من نیز ترا خوش نمودم حالا چرا غله دهم شاعر شرمنده شده باز رفت

حکایت سی و ششم

شبی قاضی در کتابی دید که هر که سر خرد میدارد و ریش دراز احمق میشود قاضی سر خرد داشت و ریش بسیار دراز با خود گفت که سر را بزرگ کردن نمیتوانم لیکن ریش را کوتاه خواهم ساخت مقراض تلاش کرد نیافت ناچار نیم ریش را در دست گرفت و نیم نزد چراغ برد چون موی را آتش گرفت شعله بر دست او رسید ریش را گذاشت همه ریش او سوخته شد قاضی بسیار شرمنده گردید بسبب اینکه هر چه در کتاب بود باثبات رسید

حکایت سی و هفتم

دو مصور با هم گفتند که با هر دو کسان تصویر بکشیم ببینیم کدام خوب میکشد یک مصور خوشهٔ انگور نقش نمود و آنرا بر دروازه آویخت مرغان آمدند و بران منقار زدند هر دو با آن تصویر را بسیار پسندیدند و در خانهٔ مصور دیگر رفتند و پرسیدند که کجا تصویر کشیده گفت در پس این پرده مصور اول خواست که پرده بردارد چون دست برد معلوم کرد که پرده نیست بلکه دیوار است که بران تصویر کشیده است مصور دیگر گفت که تو چنان تصویر کشیدی که مرغان فریب خوردند و من چنان تصویر کشیدم که مصور فریفت

حکایت سی و هشتم

روزی پادشاهی ظالم تنها از شهر بیرون رفت شخصی را زیر درختی نشسته دید پرسید
که پادشاه این ملک چگونه است ظالم یا عادل گفت بسیار ظالم است پادشاه گفت
مرا می شناسی گفت نه پادشاه گفت منم سلطان این مملکت آن مرد ترسید و
پرسید مرا میدانی پادشاه گفت نه گفت پسر صالح سوداگرم هر ماه سه روز دیوانه
میشوم امروز یکی از ان سه روز است پادشاه بخندید و او را هیچ نگفت

حکایت سی و نهم

حضرت موسی علیه السلام مناجات کرد که الهی چه خوش بودی اگر چهار چیز بودی
و چهار چیز نبودی زندگانی بودی و مرگ نبودی بهشت بودی و دوزخ نبودی
توانگری بودی و درویشی نبودی تندرستی بودی و بیماری نبودی ندا آمد که
ای موسی اگر زندگی بودی و مرگ نبودی بلقای ما مشرف شدی اگر بهشت
بودی و دوزخ نبودی از عذاب ما کی ترسیدی اگر توانگری بودی و درویشی
نبودی شکر نعمت ما که گفتی و اگر تندرستی بودی و بیماری نبودی ما را که یاد کردی

حکایت چهلم

دهقانی خری داشت از سبب بی خرچی خر را برای چریدن بباغی سر میداد
مردمان باغ خر را میزدند و از زراعت بدر میکردند روزی دهقان پوست شیری را
بر خر بست و وقت شب برای چریدن فرستاد آن خر هر شب با پوست شیر بباغ
میرفت و هر که بشب میدید یقین میدانست که این شیر است شبی باغبان او را دید
و از هیبت آن بر بالای درختی رفت در اثنا آن خر دیگر که در ان نزدیکی بود آواز
کرد و خر دهقان نیز آواز در آمد و بانگ زدن هیچ خران گرفت باغبان او را شناخت
و دانست که این کیست از درخت فرود آمد و آن خر را بسیار لت زد و براند

حکایت چهل و یکم

آورده اند که حضرت یوسف علیه السلام در سالهای قحط بوقت آن که در مصر
پادشاه بود هر روز ضعیف و نزار تر شدی سبب این حال ازوی پرسیدند
جواب نداد بعد ازان که بسیار الحاح کردند گفت مرضی دارم یونانی حکما گفتند شما
مرض التقریر فرمائید تا بمعالجه مشغول شویم گفت هفت سال است که بسند
پادشاهی متمکن شده ام و زمام اختیار رعایای مصر بدست تصرف من باز داده اند
و درین مدت نفس من در آرزوی آنست که او را از نان جو سیر گردانم و نکرده ام
گفتند این همه مشقت چرا میکشی گفت موافقت محتاجان و گرسنگان میکنم
و می ترسم که یک کس شبی در ولایت مصر گرسنه باشد و من آن شب
سیر باشم مرا القیامت گرفتاری بود

حکایت چهل و دوم

آورده اند که خواجه غلامی پارسا خداترس داشت ناگاه خواجه بیمار شد عهد کرد
باخدا که اگر ازین بیماری شفا یابم این غلام را آزاد کنم حق سبحانه او را شفا داد
خواجه دل در غلام بسته بود او را آزاد نکرد دیگر باره بیمار شد غلام را گفت برو
و طبیب را بیار تا مرا علاج کند غلام بیرون رفت و در آمد خواجه گفت طبیب
گفت طبیب میگوید که او مخالفت من میکند و بدانچه میگویم وفا نمیکند او را علاج
نمیکنم خواجه متنبه شد و گفت ای غلام طبیب را بگو که از مخالفت باز گشتم
و از نقض عهد توبه کردم باز غلام گفت ای خواجه طبیب میگوید که اگر تو این صفت
پیش آری ما نیز شربت شفا ارزانی داریم خواجه غلام را آزاد کرد و فی الحال شفا یافت

حکایت چهل و سوم

سپاهی پیش دیوان بطلب وظیفهٔ خود رفت و دستاویزی که با خود داشت

دیوان را افزود از بسکه خزانه تهی بود وزیر فکرے اندیشید و گفت که سر خط تو مانند
سرود کهنه می نماید اعتماد را نشاید لشکری آشفته برخاست و بجنود بادشاه رفت
و بکمال تهور و شجاعت فرمانے که از مهر بادشاهی رونق گرفته بود پیش نظر بگماشت
و مانند زمزمه سرایان با آواز نرم سرائیدن گرفت و سر را فرو بجنبانیدن
چون چشم شاه بران لشکری افتاد پرسید که چه میکنی و چه میخواهی سپاهی گفت که
بنده بطلب علوفه رفته بود و فرمان را بنمود وزیر گفت که تمسک تو مثل سرود کهنه
معلوم میشود حالا امتحان میکنم که بکدام ترانه موافق میشود شاه لطیفه اش
پسندید و نعمت بقایاش بخشید

حکایت چهل و چهارم

دو کس مال خود را به پیرزنی بسپردند و گفتند که هرگاه ما هر دو خواهیم آمد خواهیم گرفت
بعد چند روز شخصے ازانها نزد پیرزن آمد و گفت که شریک من مرد حالا مال را
بده پیرزن ناچار شد و داد بعد چندے شخص دیگر آمد و مال خواست پیرزن
گفت که شریک تو آمده بود و ترا مرده ظاهر ساخت هرچند مبالغه کرد لیکن سخن من
نشنید و همه مال را برد آن شخص زن را پیش قاضی برد و انصاف خواست
قاضی بعد تامل دریافت که زن بی تقصیرست فرمود که تو اول شرط کرده بودی
که هرگاه ما هر دو شریک خواهیم آمد مال خواهیم گرفت تو شریک خود را بیار و مال
بگیر تنها چگونه بیابی مرد لاجواب شده راه خود پیش گرفت

حکایت چهل و پنجم

درویشے بر دکان بقالے رفت و در خریدن شتابی کرد بقال درویش را
دشنام داد درویش در خشم شد و پاپوشے بر سر بقال زد بقال پیش کوتوال
رفت و نالش نمود کوتوال درویش را طلبیده پرسید که چرا بقال را زدی درویش گفت

که بقال مرا دشنام داد کوتوال گفت ای درویش تقصیر بزرگ کردی لیکن فقیر هستی ازین سبب ترا سیاست نمیکنم بر وهشت آنه به بقال بده که سزای تقصیر تو همین است درویش یک روپیه از جیب خود برآورده در دست کوتوال داد و یک پای پوش بر سر کوتوال زد و گفت اگر چنین انصاف است هشت آنه تو بگیر و هشت آنه او را بده

حکایت چهل و ششم

بادشاهی بر دشمنی فوج فرستاد آن فوج شکست یافت شخصی جلد نزد بادشاه آمده خبر رسانید که فوج شما فتح یافت بادشاه بسیار خوشنود گردید و بعد از دو روز خبر هزیمت یافت بادشاه بر آن شخص سیاست کردن خواست عرض کرد که ای خداوند لائق سیاست نیستم زیرا که دو روز شما را خوشنود کردم تو چرا ما را ناخوش میکنی بادشاه این لطیفه را پسندید و او را انعام فرمود

حکایت چهل و هفتم

بخیلی دوستی را گفت یکهزار روپیه نزد من است میخواهم که این روپیه ها را بیرون از شهر مدفون کنم و سوای تو با کسی این راز نگویم القصه هر دو کسان بیرون شهر رفته زیر درختی نقد مذکور را دفن کردند بعد چند روز بخیل تنها زیر آن درخت رفت و از نقد هیچ نشان نیافت با خود گفت که سوای آن دوست کسی نبرده است لیکن اگر از وی بپرسم هرگز اقرار نخواهد کرد پس بخانهٔ او رفت و گفت بسیار نقد بدست من آمده است میخواهم که همانجا نهم لیکن اگر فردا بیائی باهم برویم دوست مذکور بطمع نقد بسیار آن نقد را آنجا باز نهاد و بخیل روز دیگر آنجا تنها رفت نقد خود یافت حکمت خود را پسندید و باز بر دوستی دوستان اعتماد نکرد

حکایت چهل و هشتم

شخصی گرسنه میرفت اعرابی را دید که بر کنارهٔ دریا طعام میخورد نزد او رفت

دگفت از طرف خانهٔ تو می آیم اعرابی پرسید که زن و فرزند و شتر من همه بخیریت اند گفت بلی اعرابی را خاطر جمع شد و باز بر آن شخص نظر کرد آن شخص آغاز کرد که ای اعرابی این سنگ که حالا بحضور تو نشسته است اگر سنگ تو زن میاند چنین میشد اعرابی سر بالا کرد و گفت سنگ من از چه سبب مُرد گفت گوشت شتر تو بسیار خورد پرسید که شتر چگونه مُرد گفت زن تو مُرد از این سبب کسی او را کاه و دانه و آب نداد پرسید که زن چگونه مُرد گفت در غم پسر تو بسیار گریست و سنگ را بر سر و سینه زد پرسید پسر چگونه مُرد گفت خانه برو افتاد اعرابی چون این احوال خانه خرابی شنید خاک بر سر انداخت و طعام را همانجا گذاشت و طرف خانهٔ خود روانه شد آن شخص باین حکمت طعام یافت

حکایت چهل و نهم

سوداگران پیش پادشاه رفتند و اسپان را بر عرض خود دند پادشاه بسیار پسند و خرید و لک روپیه زیاده از قیمت بسوداگران داد و فرمود که از ملک خود باز اسپان بیارید سوداگران رخصت شدند روزی پادشاه در حالت خوشی و مستی وزیر را گفت که اسامی جمیع احمقان بنویسی وزیر عرض کرد که پیش ازین نوشته ام و اول نام نامی حضرت ست پرسید چرا گفت سوداگران را لک روپیه که برای آوردن اسپان بی ضامنی و اطلاع مسکن آنها عنایت شد علامت حماقت ست پادشاه گفت اگر سوداگران اسپان را بیارند پس چه باید کرد گفت اگر بیارند نام حضرت از دفتر احمقان محو خواهم کرد و نام سوداگران آنجا خواهم نوشت

حکایت پنجاهم

شخصی مال بسیار امانتی را سپرده بصرّافی چون باز آمد تقاضا نمود صراف انکار کرد و قسم خورد که مرا هیچ نسپرده آن شخص پیش قاضی رفت و احوال خود گفت

قاضی تامل کرد و فرمود کسی را بگو که فلان صراف مال من بمنید بہ تدبیرے برائے مال تو خواہم کرد قاضی آن صراف را طلبید و گفت کارہائے بسیار بمن پیش آمده است تنہا کردن نمیتوانم ترا نائب خود کردن میخواہم زیرا کہ مستدین ہستی صراف قبول کرد و بسیار خوش گردید چون بخانہ رفت قاضی آن شخص را طلبید و گفت حالا مال خود از صراف بخواہ البتہ خواہد داد شخص مذکور پیش صراف رفت صراف چون روی او دید گفت بیا بیا خوش آمدی مال تو فراموش کرده بودم دی شب مرا یاد آمد القصہ مال باو داد و از طمع نیابت پیش قاضی رفت قاضی گفت امروز پیش بادشاه رفتہ بودم شنیدم کہ کار ہی بزرگ ترا سپردن میخواہد خدا را شکر کن کہ مرتبۂ بزرگ خواہی یافت حالا نائب دیگر برای خود تلاش خواہم کرد القصہ قاضی او را بدین حیلہ رخصت کرد

حکایت بیچاره وزیر

روزے بادشاہی با وزیر برائے سیر بگشت زاری رسید درختان گندم دید از قد آدم دراز تر بادشاه متعجب شد و گفت چنین دراز درختان گندم گاہی ندیده ام وزیر عرض کرد کہ ای خداوند در وطن من درختان گندم ہمچو قد فیل بلند میشوند بادشاه تبسم نمود و وزیر با خود گفت کہ بادشاه سخن من دروغ پنداشت از ہمین سبب تبسم کرد چون از سیر باز آمد خط بمردمان وطن خود برای چند درختان گندم فرستاد تا کہ بغلط آنجا رسید فصل گندم گذشتہ بود القصہ بعد یک سال درختان گندم از انجا رسیدند وزیر پیش بادشاه برد بادشاه پرسید چرا آوردی عرض کرد کہ در سال گذشتہ روزی عرض کرده بودم کہ درختان گندم ہمچو قد فیل بلند میشوند حضور تبسم کردند با خود گفتم کہ سخن من دروغ پنداشتند برائے تصدیق سخن خود آورده ام بادشاه گفت حالا باور کردم لیکن زنہار پیش کسے چنین سخن مگو کہ بعد سالے باور کنند

حکایت پنجاه و دوم

سوارے در شہرے رفت شنید که اینجا دزدان بسیار اند وقت شب سائیس را
گفت که تو امشب من بیدار خواهم ماند زیرا که مرا بر تو اعتماد نیست سائیس گفت
ای خداوند این چه سخن ست نمی پسندم که من در خواب باشم و صاحب بیدار زنهار
این چنین نخواهم کرد القصه صاحب او خفت و بعد یک پاس بیدار گردید سائیس را
گفت چه میکنی گفت در فکر هستم که خدا زمین را بر آب چگونه گسترد گفت می ترسم که دزدان
آیند و ترا خبر نشود گفت ای خداوند خاطر جمع دارید خبردار هستم سوار باز خفت و به نصف
شب بیدار شد و پرسید ای سائیس چه میکنی گفت در فکرم که خدا چگونه آسمان را
بی ستون استاده کرد گفت در فکر تو می ترسم مبادا که دزدان خواهند آمد سوار گفت
اگر خفتن میخواهی امشب من بیدار خواهم ماند گفت مرا خواب نمی آید سوار خفت و چون
ساعتے شب باقی ماند بیدار شد سائیس را پرسید چه میکنی گفت در فکر هستم که اسپ را
دزد برده است فردا زین را من بر سر خواهم داشت یا صاحب

حکایت پنجاه و سوم

دانشمندے ہزار روپیہ عطارے را سپرد و بسفر رفت بعد مدتے از سفر باز آمد و روپیه خود
از عطار خواست عطار گفت دروغ میگوئی مرا نه سپرده دانشمند با وی در آویخت
مردمان جمع شدند و دانشمند را تکذیب کردند و گفتند این عطار بسیار دیانت دار است
گاهی خیانت نه کرد اگر با این مناقشه خواهی کرد سزا خواهی یافت دانشمند ناچار شد
و احوال بر کاغذے نوشت و بادشاه را نمود پادشاه فرمود برو نزد دکان عطار
سه روز بنشین و او را هیچ مگو چهارم روز از آن طرف خواهم رفت ترا سلام خواهم کرد
سوائے جواب سوال هیچ با من مگو چون از انجا بروم نقد خود از عطار بخواه انچه او
گوید مرا خبر کن دانشمند موافق حکم بادشاه بر دکان عطار نشست روز چهارم بادشاه

با حشمت بسیار آن طرف رفت چون دانشمند را دید اسپ را استاده کرده بر دانشمند سلام خواند دانشمند جواب سلام گفت پادشاه فرمود ای برادر گاهی نزد من نمی آئی و هیچ احوال خود با من نمیگوئی دانشمند اندک سر جنبانید و دیگر هیچ نه گفت عطار این همه می دید و می ترسید چون پادشاه رفت عطار دانشمند را گفت که هرگاه اقتدار امیری کجا بود و کدام شخص نزد من حاضر بود باز بگو شاید فراموش کرده باشم دانشمند همه احوال باز گفت عطار گفت راست میگوئی حالا مرا یاد آمد القصه هزار روپیه دانشمند را داد و عذر بسیار نمود

حکایت پنجاه و چهارم

طبیبی نادان خود را از همه افضل می پنداشت باری در محفلی زبان بکشود و خود را می ستود و گفت هرچه تلخ است گرم است حکیمی حاذق در مجمع حاضر بود گفت هر کس بی تجربه زبان بر آورد خود را از محل زیان در آورد که خاصیت غرور ایام سراسر خلاف پندار است

حکایت پنجاه و پنجم

آورده اند که هرگاه شاه محمد هند و پارس را فتح کرد و در تصرف خود در آورد و اراده ملک مغرب که از مدت تصمیم کرده بود قاصد نمود زنی پیش او حاضر شد و گفت که در ضلع عراق پارس رهزنان پسرم را کشتند و متاعش بغارت بردند ملک گفت از ملک دور دست چگونه واگرفته شود زن گفت شاه والی این ملک دور دور را از چگونه شد ند ملک بخشید و به او مظلومان سپرد

حکایت پنجاه و ششم

آورده اند که در شهر فلاندرس معماری از بالای دیواری بر سر مردی بر افتاد بیچاره همانندم جان بداد و معمار بسلامت ماند وارثانش چنانکه در دامنش شدند

و دعوی خون پیش حاکم بردند فرمود که خون بها بگیرند که پیش اجل نمیرد راضی نشدند
و سعی بیفائده کردند حاکم دانست که جهل را بجز جهل نتوان شکست و آهن بغیر آهن
نرم نتوان کرد گفت که یکے از وارثان بر بام برآید و بر سر این مرد در آید تا بمیرد فتنه
قرار گیرد مدعیان عاجز گشتند و لب از دعوے فروبستند و از سر خون او درگذشتند

حکایت پنجاه و هفتم

شاه حلب را ضروری پیش آمد که رفتن خودش ناگزیر افتاد همین از شهر خود بیرون
میرفت پیرزنے سد راهش گشت و گفت خدا را ساعتے توقف کن و این غریق
ظلم و ستم را از گرداب جور و بیداد بساحل نجات برآر ملک گفت چندے صبر کن
که کم فرصتی مانع اشتغال است زال گفت اگر طاقت احوال ضعیفان نداری خود را
بادشاه چرا می شماری ملک را لطیفه اش خوش آمد بغورش در رسید و از جورش
نجات بخشید بیت ملوکان که راه خدا دیده اند بهر حسنات از سر راه برچیده اند

حکایت پنجاه و ششم

ابلہے مال فراوان یافت و در خیال خام چنان تصور کرد که زیاده از شصت سال
نخواهم زیست پس همان بهتر که این نقد خود صرف کنم که بعد از من رایگان خواهد
و من در گور تاسف خواهم خورد الحاصل در چند مایه فرصت آن نقد را برباد داد و
عمرش از شصت درگذشت کوچه بکوچه گدائی اختیار کرد می گفت اے نیکمردان
مال من بسبب خام خیال از کف رفت برای خدا چیزی بمن بدهید و دست من گیرید

حکایت پنجاه و نهم

ملاحے یکے را به بندوق کشت و الیان مقتول دست در گریبانش زدند و پیش شاه چین
حاضر کردند وکیلے یکے از شاهدان را پرسید تو گواه مدعی هستی یا مدعا علیه گفت
من معنی این نمیدانم لیکن کسیکه او را قتل کرد می شناسم و گواه او هستم وکیل گفت

تو عجب کسی کہ ہنوز معنی مدعی و مدعا علیہ نمیدانی و گواہیش میدہی باز پرسید کہ جہاز تو کدام سمت است گفت در پس ہنگل[1] وکیل گفت پس ہنگل کدام طرف را میگویند ملاح گفت صاحب عجب کس اند کہ ہنوز از پس ہنگل واقف نیستند و سوال میکنند

حکایت شصتم

دہقانے ہر روز پنج نان میخرید روزے شخصے پرسید کہ ہر روز پنج نان خرید میکنی آیا میخوری یا می افگنی گفت یکے می اندازم و یکے ادائے قرض میسازم و یکے می نہم و دو وام میدہم سائل ز این مسائل عجب ماند و گفت کہ این معما را باری معنی چہ باشد دہقان گفت آنکہ مے نہم خود میخورم و آنکہ مے اندازم بخوشدامن میدہم و آنکہ ادائے قرض میکنم بہ پدر میخورانم کہ در طفلے مارا ہم قرض دادہ بود و آنکہ قرض میدہم بہ و پسر عطا میکنم کہ در پیرے بکار خواہد آمد

حکایت شصت و یکم

تاجرے از اسپانیا بنواحی امریکا رسید شخصے از متعلقان ملک جمیع املاکش را بغارت برد تاجر ہر چند آہ و نالہ کشید سودے نبخشید مرد جہان گرد ناچار شد ہمدران بیشۂ پرخار اقامت کرد تا باشد کہ کسی بغریادش رسد و دادش دہد پس از مدتے سلطان آن بیابان بر سر وقتش گذر کرد مظلوم گستاخانہ و دلیرانہ عنان اسپش بگرفت و فریاد برآورد کہ داد این نامراد بدہ مدتیست کہ در انتظار قدومت بسر می برم و حضرت میجیم شاہ بر دلیری آن حال تباہ متغیر گردید و پرسید کہ مرا چگونہ شناختی و قرعہ بنام من چسان انداختی کہ والی ملکم و سلطان اقلیم او خواہ گفت شمع لگن انجمن را کثرت ہجوم پروانہ تیرہ نمیگرداند و چہرۂ درخشان ماہ شب افروز را از دحام نجوم و سیارہ خیرہ نمی کند

[1] پس ہنگل لفظ انگریزی جائیکہ در جہاز صندوق قطب نما مے نہند ۱۲

حکایت شصت و دوم

مردی را اثنای سرور در سر افتاد بدکان می‌فروش رفت و قدحی باده خواست می‌فروش ترشروی و تندخوی بود ساغر پر از باده نمود و لختی بر خاک ریخت و باقی بآن مرد داد و سخنی درشت گفت آن مرد نیک نهادی و بردباری را پیش برد و گستاخی او را تحمل کرد و خشم فرو خورد و مشفقانه پرسید ای عزیز چرا چنین کردی و باده فرو ریختی گفت نادان نمیدانی که این فال نیک اختری است و آیت بختوری حالا از جایی منتفع خواهی شد و بپایهٔ مکنت خواهی یافت مرد از این واردات عجیب خیلی متعجب گردید باز هم حلم ورزید و بجوابش نرسانید و دستی بدست او داد که اندکی بیشتر بیار باده فروش درون حجره رفت جوان حلیم خم باده اش سرنگون ساخت و باده را بر زمین انداخت می‌فروش چون باز گردید حال بر همین منوال دید سخت برهم شد و دست درگریبانش کرد و تاوان نقصان خواست

حکایت شصت و سوم

علم از همه دولت افضل است - علم موجب عزت و دولت است - علم [illegible] حسب و نسب بی علم ناقص است عالم هر جا که رود عزت و حرمتش کنند سرمایهٔ بزرگی عقل و ادب است نه اصل و نسب آدمی را ادب بهتر از نسب است باید کرد نه به پدر علم بی عمل چون موم بی عسل هیچ لذتی ندارد - هر چه ندانی از پرسیدنش ننگ مدار

حکایت شصت و چهارم

بهترین سرمایهٔ اولاد آدم ادب است - بهترین عطایا نصیحت است - به نصیحت گوش عیب پنهان نمودن از آثار محبت است به دوستان نصیحت فرمودن باشد و پشیمان پند نشنودن هر که پند بزرگان نشنود در هلاک خود سعی می‌نماید

حکایت شصت و پنجم

نرمی و ملائمت موجب اتحاد و مودت ست تواضع از ہمہ کس زیبا مے نماید و از اہل دولت زیباتر شکر گزاری سبب زیادی نعمت ست ہر کہ صبر اختیار کرد زود بمقصد رسید ہر کہ کار خود بخدا سپارد حسب دلخواہ ساختہ گردد مدارا با دشمن ہم خوش ست صاحب درد بہ مداوای سزد

حکایت شصت و ششم

تاثیر صحبت لازم ست مصاحبت کتاب از ہمہ بہتر ست از صحبت نادان باید حذر در صحبت نیکان بنشین از صحبت بدان پرہیز نما از صحبت جاہلان پرہیزید صحبت نادان وبال جان ست صحبت نیکان را منفعت بغایت ست صحبت بدان مضرت بے نہایت صحبت بدان زود تر اثر کند و ضرر آن در اندک زمان بظہور رسد ہر کہ با بدان نشیند نیکی نبیند

حکایت شصت و ہفتم

راست بازی شعار کن راست باز را دوست بسیار ست راستی موجب رضای خدا ست راست باز را آگاہی ضمیر رسد ہر قصوری کہ کنی قبول نما و منکر مشو مردم دیانتدار نزد ہمہ کس عزیز اند خائن بہمہ حال ہر دو دست و خلق خدا از و ناخوش شود۔

حکایت شصت و ہشتم

دروغ گو ہمیشہ ذلیل و خوار ست ہر کہ بدروغ گوئی مشہور شد اگر راست ہم گوید اعتبار نکنند در خوشحالی ہر کسے دوست میشود و در افلاس امتحان دوستی ست وقت چیز نیست بس عزیز الوجود چون میرود باز بدست نمے آید در کارہا تعجیل و شتاب نباید کرد ہر کاریکہ کنی بمشورہ عاقلان کن اگر بے تحقیق عیب کسی را اعتبار کنی حق پوشیدہ ماند بی تامل کار نباید کرد برای خورد و نوش تعین ضرور ست۔

حکایت شصت و نهم

در اعیان کلام سخن کردن عیب است هر کاری که کنی بحضور دل باید کرد سخن بی فایده مشنو عیب است از سخن بیهوده خاموشی خوشتر فکر بد عقل را تباه میسازد سخن بد زبان را خراب مینماید سوگند خوردن معیوب است اطاعت مادر و پدر واجب است قول بزرگان عمل ضرورست عیب جوئی هم از عیب است منفعت خویش و مضرت دیگران خواستن حماقت است در پی ایذا و تکلیف کسی نباید شد آزار رسانیدن نتیجه نیکو ندارد

حکایت هفتادم

دل کسی را رنجه مساز گناه خود را از مردم میتوان پوشید لیکن از خدا پنهان کردن نمیتوان آدمی گناه خود را یاد نمیدارد ولیکن پیش خدا همه موجود است کار امروز را بر فردا نباید گذاشت مرگ را همه وقت حاضر دان مرگ با نیکنامی بهتر است از حیات بدنامی کرم بهر حال پسندیده است عدل باعث ترقی دولت است ظلم بنیاد دولت را میکند محافظت جان از همه مقدم

حکایت هفتاد و یکم

هر سری که داری مخفی بهتر است زیرا که محرم اسرار در عالم کم است افشای سر خود باز نادانی ست ثمره نیکی نیکی ست و ثمره بدی بدی هر که بد کند طمع نیکی نباید داشت دشمن دانا از دوست نادان بهتر است از دشمن حذر باید نمود و دشمن را حقیر نباید شمرد

حکایت هفتاد و دوم

آدمی را باید که همت بلند دارد و عزم درست علامت غلبه و افزونی همت بلند است از تحمل مشقت مترس سخاوت به از عبادت است بخشیدن گناه بهترین خصلتها است حلم نیکوست چون عهد کنی در وفای آن جهد نما تا دوست و دشمن را بر تو اعتماد باشد عفو خطا علو همتی ست همه را برابر داشتن نشان ریاست است درشتی و ترش روئی

سبب مخالفت ست خودستائی نمودن برای افزونی عزت خود موجب ذلت میگردد۔

حکایت هفتاد و سوم

تکبر آدمی را خوار و بیمقدار میسازد و هرچه بر خود نپسندی بر دیگری مپسند هر که در اصل بد ست امید نیکی از وی مدار احمق را ستایش خوش آید طفلان را ستایش بیجا نمودن بدراه کردن ست نه هر که بصورت نیکوست سیرت زیبا در وست هر کرا خوشامد خوش آید خود را فراموش کرد طمع بد ست و از زیاده طلبی اصل سرمایه هم از دست میرود

حکایت هفتاد و چهارم

ذوالنون مصری را پرسیدند که عبادت چیست گفت در همه حال بندهٔ او باشی چنانکه او در هر حال مولاے تست الحق نوشته که در خواجگی او تقصیرے نیست باید که در بندگی و اطاعت وے از مردم نیز قصورے نباشد

حکایت هفتاد و پنجم

هرگاه دو کار که نقیض یکدیگر اند بناگاه ترا رو دهند و ندانی که کدام یک ازین دو یکی که حق و صواب ست و کدام را ترک نمائی که غلط و باطل ست پس نظر کن درین جواب کدام یک ازین دو کار بخواهش و هوای تو نزدیک تر ست آن را مخالفت بکن و بفعل میار زیرا که حق و ثواب در خلاف هوا و هوس آدمی ست

حکایت هفتاد و ششم

هر که تلخ گوے و ترش روے و زشت خوے بود همه کس ورا دشمن گیرند و هر که دروغ نگوید و وعده خلاف نکند و مردم را نیازارد همه کس او را دوست دارند

حکایت هفتاد و هفتم

چهار چیز دلیل بزرگی ست علم را عزیز داشتن و بیهوده نگوئی و فع کردن و خشم را

فرو خوردن و جواب باصواب دادن

حکایت هفتاد و هشتم

از دانا ترین مردم کسے ست که از ناموافقت روزگار دل تنگ نباشد و بلند همت کسی که نعمت آخرت را بر نعمت دنیا اختیار کند و بی خرد کسیکه تواضع کند آن کس را که تواضع او را مکروه دارد و بکسے نزدیکی مجوکه از تو بیزار باشد۔

حکایت هفتاد و نهم

یکے از بزرگان مے فرمایند که عالم آن کس را توان گفت که علم او را از ناکردنیها باز دارد۔

حکایت هشتادم

سقراط گوید بدنے که از اختلاط فاسد پاک نیست هرچه او را غذا ئے دہے موجب تزاید مادهٔ مرض گردد و این رمزیست از آن که اگر نفس ناطقه از اخلاق ذمیمه پاک نباشد تعلیم علوم او را موجب ازدیاد فساد میشود۔

حکایت هشتاد و یکم

حکماے ہند گفته اند که دوستی چهار درجه دارد۔

درجهٔ اول آنکه بخانهٔ دوست برود و دوست را بخانهٔ خود بیارد و هرگاه آن مرتبه دوست و بچهارم دوستی حاصل شود۔

درجهٔ دوم آنست که بخانهٔ دوست چیزے نخورد و دوست را بخانهٔ خود چیزے بخوراند چون بدین حد برسد نیم دوستی حاصل شده باشد۔

درجهٔ سوم آنست که دوست را چیزے بدهد و اگر دوست چیزے بدهد بگیرد چون بدین پایه برسد سه ربع دوستی بحصول انجامد۔

درجهٔ چهارم آنست که از راز دل خود دوست را آگاه نماید و دوست نیز باید که

بر اسرار دلی او را اطلاع گرداند و چون باین مرتبہ برسد تمام دوستی حاصل شدہ باشد
و مرتبۂ دوستی ازان بالاتر نیست۔

۸۲ سوال از خداوند تعالیٰ چہ باید خواست جواب خیریت و عافیت دارین۔

۸۳ سوال زندگانی چگونہ بسر باید کرد جواب بخوشنودی و کم آزاری۔

۸۴ سوال عمر بکدام شغل صرف باید کرد جواب در تحصیل علم۔

۸۵ سوال علم چہ نتیجہ دہد جواب خوانندۂ علم اگر شاہ باشد مہ گردد
و اگر فقیر باشد توانگر گردد۔

۸۶ سوال عزت بچہ افزون شود جواب بکم گفتن۔

۸۷ سوال نیک بخت بچہ دلیل شناختہ شود جواب بسہ دلیل یکے طلب علم
دوم تجارت سوم شگفتہ دلی۔

۸۸ سوال نیکوترین کارہا چیست جواب صحبت نیکان [illegible] نشستن
و از صحبت ایشان متمتع شدن۔

۸۹ سوال در دو جہان چہ عزیزتر است جواب پندار دین و سیم را درم۔

۹۰ سوال یار چگونہ شناختہ شود جواب در وقت حاجتمندی یار
و اختیار اعتماد توان کرد۔

۹۱ سوال آن کدام کس است کہ اگر صد عیب داشتہ باشد بر عیب
نگیرند جواب مرد سخی۔

۹۲ سوال آن چہ چیز است کہ بہتر از زندگانی و بدتر از مرگ باشد جواب
بہتر از زندگانی نیک نامی ست و بدتر از مرگ بدنامی۔

۹۳ سوال صحت جسم در چیست جواب [illegible] وقت طعام
خوردن و بخوردن اندکے اشتہا باقیست کہ دست از طعام باز کشیدن۔

۹۴ سوال انسان از کدام عمل محبوب دلہا شود جواب از راست معاملگی وشگفته روئی۔

۹۵ سوال کم آزاری چگونه حاصل شود جواب خود را از جمیع ذی حیات کمتر و بدتر داند۔

۹۶ سوال این صفت چگونه حاصل آید جواب از برکت صحبت علما و حکما۔

۹۷ سوال فرزند ناخلف چگونه باشد جواب چنانکه انگشت ششم اگر ببرند درد کند و اگر بگذارند عیب بود۔

۹۸ سوال صاحب دولت را کدام عمل خوشتر است جواب به محتاجان نان دادن و بتواضع مهمانان پرداختن۔

۹۹ سوال نشان دوست صادق چیست جواب آنکه در نیکی یاری تو کند و از بدی ترا مانع آید فقط۔

تمت

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-books and **10 Paise** per volume per day for general books kept over - due.